

<https://doi.org/10.30546/114578.2025.7.251>

MÜASİR TƏHSİL SİSTEMİ: İSTİQAMƏTLƏR, PERSPEKTİVLƏR

Aytən İbrahimova

baş müəllim

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti

<https://ORCID.org/0000-0002-3529-0883>

ayten_edahib@yahoo.com

Xülasə

Bütün bəşəriyyət tarix boyu təcrübə sınaqlarından keçərək müasir dövrümüzə kimi insanlıq yolunda əmək sərf etmiş, həyatı daha gözəl, mənalı yaşamaq, asanlaşdırmaq, sərfəli etmək üçün müntəzəm olaraq çalışmışdır. Cəmiyyətin inkişafı məhz qədimdən əldə edilmiş biliklərdən başlanğıc götürərək öz yolunu indiyə kimi davam etdirmişdir.

Hər an yenilikləri ilə inkişafa meyil edən təhsil sisteminin qurulmasında hansı amillərin nəzərə alınması vacibdir? Bunun üçün seçilən üsulların başında təhsil dayanır. Belə ki, Azərbaycan təhsilinin modernliyi, səmərəli inkişafı və keyfiyyət göstəricilərində millilik və bəşəriyyəti ayrı təsəvvür etmək qeyri-mümkündür. Təhsilin vacib məsələlərindən biri də milli dəyərlərimizi bəşəriyyətə, bəşəri dəyərləri xalqımıza çatdırmasıdır. Eyni zamanda, milli dəyərlərimiz bəşəri dəyərlər səviyyəsinə qaldırılmalıdır.

Təhsil prosesinin strateji istiqaməti dünya ölkələrinin maraq dairəsində yer tutan əsas məsələlərdən biridir. Vahid əmək bazarının formalaşdığı bir şəraitdə keyfiyyətli kadr hazırlığı ali təhsil müəssisələrinin əsasını təşkil edir.

Açar sözlər: müasir təhsil, millilik, bəşəriyyət, təhsildə keyfiyyət.

MODERN EDUCATION SYSTEM: DIRECTIONS, PERSPEKTIVES

Aytan Ibrahimova

Azerbaijan State Pedagogical University

Abstract

Throughout history, humanity has worked continuously, learning from experience and trials, striving to make life more beautiful, meaningful, easier, and

more efficient. The development of society has progressed based on the knowledge acquired from ancient times to the present day.

In establishing an education system that constantly leans toward development through innovation, it is essential to consider certain factors. At the forefront of the chosen approaches stands education itself. It is impossible to imagine modernity, effective development, and quality of Azerbaijani education separately from its national and universal (human) values. One of the important tasks of education is to convey our national values to humanity and bring universal values to our people. At the same time, our national values must be elevated to the level of universal values.

The strategic direction of the education process is one of the key issues of interest to countries around the world. In a context where a unified labor market is being formed, the preparation of qualified specialists forms the foundation of higher education institutions.

Key words: modern education, nationality, humanity, quality in education.

СОВРЕМЕННАЯ СИСТЕМА ОБРАЗОВАНИЯ: НАПРАВЛЕНИЯ, ПЕРСПЕКТИВЫ

Айтан Ибрагимова

Азербайджанский государственный педагогический университет

Резюме

На протяжении всей истории человечество проходило через многочисленные этапы опыта и испытаний, стремясь трудом улучшить условия жизни, сделать её более осмысленной, лёгкой и рациональной. Развитие общества опирается на знания, накопленные с древнейших времён, и продолжает свой путь на их основе до настоящего времени.

Какие факторы необходимо учитывать при формировании образовательной системы, постоянно устремлённой к развитию через внедрение инноваций. Невозможно представить модернизацию, эффективное развитие и высокое качество азербайджанского образования в отрыве от его национальной и общечеловеческой составляющей. Одной из важнейших задач образования является донесение национальных ценностей до мирового сообщества и, наоборот, передача универсальных ценностей нашему народу. При этом национальные ценности должны быть возведены на уровень общечеловеческих.

Стратегическое направление образовательного процесса представляет собой одну из ключевых тем в контексте интересов стран мира. В условиях формирования единого рынка труда качественная подготовка кадров становится основой деятельности высших учебных заведений.

Ключевые слова: современное образование, национальность, гуманизм, качество в образовании.

Giriş/Introduction

Ölkəmizin dünyaya sürətlə integrasiya olunması və mədəni əlaqələrin genişlənməsi gənclərimizdə mühüm ümumbəşəri dəyərlər formalaşdırmaqla yanaşı, həm də milli adət-ənənələrimizi, mənəvi dəyərlərimizi qoruyub saxlamaq və inkişaf etdirmək zərurəti doğurur. Ona görə də indi hər bir valideyn övladını məktəbə yola salarkən haqlı olaraq bütün bunları çox həssaslıqla nəzərə alır. Onun çağdaş bilgi və bacarıqlara yiyələnmiş, milli-mənəvi dəyərləri mənimsəmiş bazar iqtisadiyyatı şəraitində çevik fəaliyyət göstərməyi, özü, ailəsi və ölkəsi üçün faydalı olmağı bacaran bir şəxs kimi yetişməyini istəyir.

Təhsilin, dövləti və cəmiyyəti möhkəmləndirməyin prioritet sahələrindən biri hesab edən Azərbaycanın başlıca məqsədi də demokratik, dünyagörüşlü, bacarıqlı, məsuliyyətli vətəndaşlar yetişdirməkdə görünür. Bütün bunlar uşaqlardan gələcəyə, get-gedə mürəkkəbləşən cəmiyyətə hazırlığı ilə bağlı məsələlərə, xüsusən də, təhsil konsepsiyasına yeni nəzərlə baxmağı tələb edir. Aydınır ki, ailənin, cəmiyyətin və dövlətin gələcəyə yönəlmiş bu sifarişini illər boyu formalaşmış ənənəvi fənyönümlü təlim sistemi ilə yerinə yetirmək qeyri mümkündür. İndi məktəbin əsas məqsədi şagirdlərin yaş və fərdi xüsusiyyətlərini, meyil və maraqlarını nəzərə almaqla onlarda əqli, əxlaqi, etik, estetik və fiziki inkişafa kömək göstərmək, gündəlik həyatda rastlaşdıqları problemləri həll etmək üçün zəruri bacarıqlar formalaşdırmaqdır. Çünki yaşadığımız yüksək texnologiya əsrində biliklər unudulsa da, bacarıqlar əhəmiyyətini itirmir.

Təhsil əsri, intellekt əsri hesab edilən XXI yüzilliyin cəmiyyət həyatında baş verən yenilikləri qırmızı xətt kimi təhsildən, təlim prosesindən keçir. Təhsildə modernləşmə mütləq milli baza əsasında onun inkişaf səviyyəsi kimi nəzərdə tutulmalı, tarixilik, varislik, müasirlik vəhdətdə və dinamikada nəzərə alınmalıdır. İnkişaf etmiş ölkələrin təhsil təcrübəsi göstərir ki, adi ünsiyyət yaratmaqdan tutmuş, kiçik iqtisadi layihələr qurub reallaşdırmağa qədər ən müxtəlif qabiliyyətləri özündə əks etdirən bacarıqlar mükəmməl bir sistemin tərkib hissələridir.

Təhsilin əsas prioritetləri. Yeni minilliyin əsas göstəricisi cəmiyyətin

hərtərəfli inkişafının, üzleşdiyi çoxsaylı problemlərin tez bir zamanda aradan qaldırılmasının verilən təhsilin keyfiyyətindən və insanların bilik səviyyəsindən asılı olduğunu ortaya çıxarmaq olmuşdur. Təhsil sisteminin strateji istiqaməti bütün dünya ölkələrinin maraq dairəsindədir. Amerika pedaqoqu Filipp S.Şlexti “XXI əsrdə məktəbin idarə edilməsi. Təhsilin reforma” kitabını hazırlayarkən biznesmenlər, işəgötürənlər, məktəb funksionerləri arasında apardığı çoxsaylı sorğuda “Siz məktəbdən nə gözləyirsiniz?” sualına birmənalı cavab almışdır: “Bizə Müasir dövr təhsilinin istiqamətləri fərdi şəkildə öyrənməyi bacaran insanlar lazımdır”. Bu, başa düşüləndir. Əgər məzun öyrənmə tərzini, kitablarla işləmək vərdişlərini, məqsədinə çatmaq üçün nəyi və necə öyrənməli olduğunu, müəllimdən bildiklərinin alınması yollarını, zəruri məlumatları axtarmaq və tapmaq, habelə digər özünü inkişaf etdirmək bacarıqlarını əldə edibsə, peşə səviyyəsini yüksəltmək və yenidən ixtisaslaşma üçün lazım olan biliklərin seçilməsi bacarıqlarını mənimsəyibsə, onda qarşıya qoyulan məqsədə çatmaq üçün heç nə çətinlik törətməz. Əgər təhsil müəssisəsi bu məsələlərin öhdəsindən gəlsə, onda düşünmək olar ki, hər şey yaxşıdır. Amma qeyd edək ki, məktəb bu problemlərin öhdəsindən gəlsə də yaşadığımız sürətli informasiya cəmiyyəti üçün, ən əsası, inkişaf etmiş və inkişaf etməkdə olan ölkələr üçün bu hələ yetərli deyil. Çünki kadr hazırlığında qəbul edilən və informasiyanın həcmindən asılı olan bilik keyfiyyət təminatında əsas yer tutur. Tədris prosesində insan öz biliyinin həcmi artırır, bundan asılı olaraq iş keyfiyyətini yüksəldir. Öz növbəsində, tələbatın ödənilməsi tərtibini yüksəldir, deməli, mütəxəssis keyfiyyətini yüksəldir.

Biliklərin əldə edilməsi təhsil müəssisələrində tədris prosesinin necə təşkil edilməsindən asılıdır. Burada aparıcı iqtisadçı Lester Turounun da fikrini yada salmaq məqsədəuyğundur: “Bilik davamlı, dayanıqlı, uzunmüddətli rəqabət üstünlüyü mənbəyinə çevirilir ona görə ki, rəqabət düsturundan hər şey kənarlaşır, ancaq bilik fərdlərin ixtisas dərəcəsinin yüksəlməsi üçün istifadə oluna bilər” [Typpoy, 1999:189]. Deməli, əsas məqsəd yuxarıda söylənilən bütün keyfiyyətlərə malik insanların yetişdirilməsinə diqqətin artırılması və bunun üçün şəraitin yaradılması olmalıdır. Bolonya deklarasiyasını imzalamış bütün ölkələrin ümumi məqsədi fasiləsiz təhsilin rolunun artırılmasına, Avropa təhsil məkanını zənginləşdirilmək və bütün dünyada yayılmasına səy göstərməkdən ibarətdir. Təbiidir ki, keçmişdə də, indiki dövrdə də hər bir ölkə öz milli təhsil sistemində keyfiyyət səviyyəsinin mükəmməlləşdirilməsi və fərqli qabiliyyətlərə, imkanlara, maraqlara və meyillərə malik insanların müvafiq hazırlıq keçməsi üçün əlverişli şəraitin yaradılması məsələsində özünəməxsus yol tutur. Bolonya prosesinə görə,

ali təhsilin keyfiyyəti açıq layihə olub, ali təhsildən istifadə edənlərin əksəriyyəti üçün, o cümlədən tələbələr üçün bərabər imkanlar yaradır, həm də bu prosesdə tələbələr sadəcə olaraq iştirakçı deyil, prosesin bərabər hüquqlu yaradıcılarıdır. Hal-hazırda təhsildə, cəmiyyətin inkişaf səviyyəsinin müəyyənləşdirilməsində əsas ağırlığı öz üzərinə götürən yeni meyillərin yaranması prosesi gedir. Keyfiyyət məfhumunun müxtəlif aspektlərinə əsasən təsnifatına bu anlayışın mütləq qiymət, məhsulun xassəsi, təyinat və standartlara uyğunluq kimi daxil edilmişdir. Keyfiyyət kateqoriyasına gözlənti və tələbat kimi terminlərin daxil edilməsi təsadüfi xarakter daşımır. XX əsrin ortalarında yaradılmış istehlakçılar cəmiyyətinin tələbləri həm dövlət, həm də ictimaiyyət tərəfindən müdafiə edilir. Paris konfransından başlayaraq keyfiyyətin təmin edilməsi probleminin Bolonya prosesinin əsas məqsədi olması prosesin sonrakı inkişaf dinamikasında da özünü təsdiqlədi. Keyfiyyət fəlsəfi kateqoriya olaraq predmetin digər predmetlərdən prinsipə fərqləndirən müəyyənliyi kimi xarakterizə edilir [Typpoy, 1999:253]. Kateqoriyanı ali təhsil sisteminə tətbiq etsək, bir təhsil sistemində hazırlanmış kadrların digər sistemdə hazırlanan kadrlardan fərqləndirən müəyyənliklər kimi təsəvvür etmək olar. Nəzərə alsaq ki, təhsil sistemi təhsili idarə edən orqanlar, təhsil müəssisələri, təhsil proqramları, iştirakçılar kimi əsas elementlərdən – şəxsiyyət, istehsalat, cəmiyyət və dövlət kimi subyektlərdən (sifarişçi və təhsil xidmətləri müştəriləri) ibarətdir, o halda bunlar arasında qarşılıqlı münasibətlərin heçə qurulması və fəaliyyətlərinin uzlaşdırılması keyfiyyəti təmin edən əsas amillərdən biri kimi ortaya çıxır. Digər predmetlərlə qarşılıqlı əlaqədə olan hər bir predmetə sistem kimi baxılır, dayanıqlı sistem isə öz əlamət və xassələrini müəyyən zaman kəsiyində saxlayır. Beləliklə, predmetin keyfiyyətinə sistemin keyfiyyəti kimi baxmaq olar.

Hal-hazırda keyfiyyət anlayışına müxtəlif aspektlərdən: iqtisadi, sosial, idarəetmə, şəxsi və s. yanaşmalar mövcuddur. Hər bir yanaşmanı tədqiqat obyektindən asılı olaraq, mahiyyətin dərk edilməsi nöqteyi-nəzərindən izah etmək olar. Keyfiyyət sahəsində tanınmış mütəxəssislər bu məsələ haqqında fikrlərini aşağıdakı kimi ifadə etmişdir: “Keyfiyyət – qərribə şeydir. Hamı ondan danışır, hamı onunla yaşayır və hər kəs düşünür, bu haqda nə bilir, bu nədir. Lakin çox az bir hissə keyfiyyətin izahı haqqında vahid fikrə gəlir” [Mehrabov, 2012:95]. Qloballaşan dünyada vahid əmək bazarının formalaşması kadr hazırlığında keyfiyyət məfhumunun tez-tez işlənməsinə, kadr hazırlığının və hazırlanan kadrın keyfiyyətinə nəzər salınmasına zərurət yaratmışdır.

Tələbatın sürətlə artması, rəqabətin güclənməsi, istək və gözləntilərin əldə edilməsinə marağın yüksəlməsi şərtləri ilə keyfiyyətə necə nail olmaq olar? Bu

sualın cavabını Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 22 may 2009-cu il tarixli 295 sayılı Sərəncamı ilə qəbul edilmiş “2009-2013-cü illərdə Azərbaycan Respublikasının ali təhsil sistemində islahatlar üzrə Dövlət Proqramı”nda tapmaq olar. Proqramda deyildiyi kimi, əsas məqsəd “Ölkənin ali təhsilinin Avropa təhsil məkanına inteqrasiyası, onun məzmununun Bolonya prosesinin prinsiplərinə uyğun qurulması, cəlbedicilik və rəqabət qabiliyyətinin təmin edilməsi, ölkə iqtisadiyyatının inkişaf tələblərinə uyğun ali təhsilli kadrlara yaranan tələbatın ödənilməsi, habelə informasiya cəmiyyətinin və biliklərə əsaslanan iqtisadiyyatın tələblərinə uyğun olaraq, kadr potensialının yaradılması, əhalinin müasir tələblərə cavab verən ali təhsil almaq imkanlarının təmin edilməsi üçün sosial baxımdan səmərəli ali təhsil sisteminin formalaşmasının təmin edilməsidir” [1]. Bu proqramda dünya təcrübəsində ali təhsilin keyfiyyətinə yanaşmaların öyrənilməsi nəzərə alınaraq icra istiqamətləri müəyyənləşdirilmiş, Bolonya bəyannaməsinə və beynəlxalq təcrübəyə uyğun olaraq, ali təhsilin normativ hüquqi bazasının yeniləşdirilməsi, təhsilin məzmununun və təlim texnologiyalarının təkmilləşdirilməsi, ali təhsil müəssisələrinin strukturunun və bütövlükdə onun idarə olunması sisteminin müasir tələblər baxımından modernləşdirilməsi, elmi tədqiqat işlərinin müvafiq tələblərə uyğun yerinə yetirilməsi, maddi-texniki bazanın müasirləşdirilməsi, ali təhsil iqtisadiyyatının yeni mexanizmlərinin yaradılması və tətbiqi kimi istiqamətlər üzrə islahatların aparılması müəyyənləşdirilmişdir. Göründüyü kimi, burada ali təhsildən yararlananların və cəmiyyətin təhsilin bu mərhələsindən gözləntiləri, əmək bazarının tələblərinin ödənilməsi ön plana çəkilmiş, təhsili idarəetmə orqanlarının, təhsil müəssisələrinin, təhsil proqramlarının, ali məktəb kollektivlərinin məqsədləri aydınlaşdırılmış və təhsil xidmətlərinin müasir tələblərə cavab verməsi istiqamətində fəaliyyət göstərmək yolları müəyyənləşdirilmiş, ali təhsil müəssisələrində keyfiyyətin təmin edilməsi üçün istiqamətlər verilmişdir.

Nəticə/Conclusion

Ümumiyyətlə, ali təhsilin keyfiyyəti müəyyən edilmiş şərtlər və qaydalar əsasında sistemin xarakteristikası kimi müəyyən edildiyindən təhsil sisteminin qiymətləndirilməsində zəruri şərtlərdən biri kim qiymətləndirir. Hər bir təhsil sistemində maraq və gözləntilər müxtəlif səbəblərdən formalaşdığından sifarişçilərin və təhsil sistemindən yararlananların mənsəbiy-yətindən, göstərdiyi xidmətin növündən, peşələrə əmək bazarında qoyulan tələblərdən asılı olaraq dəyişə bilər. Təhsil həyat fəaliyyətinin müxtəlif aparıcı sferalarından kənarda qalan məsələ deyil. Təhsil problemlərinə cəmiyyətin rifahının yüksəldilməsində əsas amil kimi kompleks yanaşma tələb edən və dayanıqlı inkişafını təmin edən

vacib məsələ kimi baxılmalıdır. Bu gün böhrandan qorunmaq üçün mövcud ehtiyatlardan ən çox lazım olanlarının transformasiyasını həyata keçirmək lazımdır ki, bunu biliksiz, təhsilsiz reallaşdırmaq mümkün deyil.

ƏDƏBİYYAT/REFERENCES

1. “2009-2013-cü illərdə Azərbaycan Respublikasının ali təhsil sistemində islahatlar üzrə Dövlət Proqramı” 295 sayılı sərəncam (2009). – Bakı: 22 may.
2. Mehrabov, A. (2012). Müasir təhsilin metodoloji problemləri. –Bakı: Mütərcim.– 447 s.
3. Həsənov, E. (2007). Heydər Əliyev diplomatiyası və Azərbaycanın siyasi problemləri // Sosial -siyasi problemlər jurnalı. – Bakı: – №3. – s.77-83.
4. Vəliyev, E.V. (2010). Azərbaycan məktəbi: problemlər, nailiyyətlər, perspektivlər. – Bakı: – Nurlan. – 164 s.
5. Тупроу, Л. (1999). Будущее капитализма. – Новосибирск: Сибирский хронограф. – 438 с

Məqalə tarixçəsi

<i>Daxil olub</i>	<i>18.04.2025</i>
<i>Düzəlişə göndərilib</i>	<i>27.04.2025</i>
<i>Qəbul edilib</i>	<i>04.05.2025</i>
<i>Nəşrə tövsiyə edib</i>	<i>Tamilla Vahabova</i>
	<i>pedaqogika elmləri doktoru, dosent</i>